

Szabó Istvánnak magyar Homerosáról.

*Τυδείδῃ μεγάθυμῃ τῆς γενεῆς ἐρεσίνεις;
οἷη περ φύλλων γενεή, τοίῃ δὲ καὶ προγραμμάτων
φύλλα τὰ μὲν τ' ἀνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δὲ θ' ὕλη
τῆλεθώσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη.*

Hom. II. ζ, 145—148.

Szabó Istvánnak magyar Homerosa hódítás a szellem birodalmában. A biblia után Homeros azon könyv, melyet, ha nyelvét érti, akárki olvashat, oly könnyű, népszerű és vonzó; míg a szaktudósnak tenger kérdést ad fel. A biblia már majdnem minden emberi nyelvre fordítatott, Homeroszt csak a nyelvek kiválasztottjai fordíthatják úgy, hogy fel ne fordítsák s el ne ferdítsék. Virgilius utánképezésében látjuk és halljuk a nyelv báját, csodáljuk zenéjét; a homerosi természethű érzelmeket, a férfias eslekvést keressük ugyan benne, de nem mindenütt találjuk. És ha Plautus lángesze Cicero korában Cicerónak nyelvkincseivel fogott volna Homeros utánköltéséhez, kérdés, képes-e Homeroszt egész valójában latin nyelven előállítani. Az újabb nyelvek közül a mennyiséges nyelvek — ceteris paribus — legképesebbek erre. Hozzá kell járulni, hogy az illető nyelv még lehetőleg közel álljon őskorához, túl-művelt, elpuhult, szétfolyt, rögzött, mereven ne legyen, hanem inkább hajlékony az idegenhez simulni öneröltetés nélkül, termékeny, ha kell, új ágakat hajtani szavakban és mondatokban, szóval még fejlődékenysége javában, más részről eléggé szabályozva, hogy jellemes nyelvnek tartathassék. Ha a nemzet fiatal, ha vannak emlékezései a Homeros énekelte eseményekhez hasonlóknak, annál jobb; az utánköltés hivebb, gyümölcsözőbb lesz.

Az illetők tudják, hogy az eddigi európai fordítások közt Vossnak német Homerosa egészben ¹⁾ véve legsikerültebb. Ezen férfiut egyben kívül egyénisége és tanulmányai minősítették annak kimutatására, mit bír a német nyelv kiállítani, ha Homeros nyelvével mérközik. Művéről a dologhoz értő ítések azt mondták, hogy Luther bibliáján kívül sem más európai irodalomban, sem pedig az igen gazdag közép és új korbeli németben, nincs könyv, mely olyan dús nyelvkincset tárt volna fel, mint Voss Homerosa. Voss inkább izzó mint lángoló lelkesedéssel fogott munkájához és folytatta kegyelettel, szorgalommal, kitartósággal. Mérsékelt költői tehetsége előnyére volt, hogy Homeroszt adja, ne saját egyéniségét, mit hasonló esetben például Göthe tett volna. Mint minden jellemes ujítás, úgy Voss Homerosa is talált ellenzőkre: azt mondták, nem német, idegenszerű, erőltetett és erőltető, néha nagyon is

¹⁾ Egyes részeiben Wiedasché jobb. Schwenk mutatóvanyai a műfordításnak igazi remekei.

őszinte s együgyű. Ezekre Voss felelete: „Munkám vagy maga fogja magát igazolni, vagy elenyészik.“ Göthe eleinte mosolygott Vossnak öröklődésein — ennek vélte —, utóbb megvallotta, hogy a hajlékonyság, a szónoklati, folyméri előnyök, a sok és különféle sikerült fordítás a német irodalomban nagyobbára Vossnak érdeme. Humboldtnak azon nyilatkozata, hogy a hajdankornak ezen átültetése az új korba a legnagyobb és legjótékonyabb behatás a nemzeti művelődésre, a magyar Homerosra jobban illik, mint a németre. A német Homeros tetteleg igazolta magát, behatott a német olvasó közönségnek; felsőbb rétegeibe; adja a magyar nemzetnek értő és méltányolni tudó részvéte, hogy a népszerűbb magyar Homeros népszerű olvasmánya és tanulmánya legyen minden művelt vagy művelődő magyarnak. Az összehasonlítást a német és magyar Homeros között tovább folytatni nem volna érdektelen, sőt annak helyén és idején tanulságos is lehetne; itt azonban csak annyit szándékunk mondani, mennyi tájékozásul szükséges. Kimerítőt, befejezettet itt senki se várjon. Ez töredék, melynek célja inkább ismertetés, mint bírálat.

Vossnak előnyei: irodalmának javában haladó fejlődése, a kedélyek előkészültsége, a régi irodalmak kedvelt volta a németeknél, a tanodáknak ha nemis mindenütt virágzó, de legalább tűrhető állapota, vetélytársainak nagyobb száma és tehetsége, a politikai viszonyok, a vészek előtt, nem azoknak elzúdulta után, mint a magyar Ilias. Szabó Istvánnak előnyei: a nemzeti érzelem, a magyar nyelvnek kifejtettebb volta, mint lett volna 1780-ban, a nélkül hogy egyszerű, ép, természetes, erődús voltából valamit vesztett volna. Azon nincs oka örülnie, hogy tanintézetek csak olyanok voltak, a minők voltak, valamint azon sem, hogy olvasói nem számszabak, készlebbek, fogékonyabbak, nem avatottabb ismerői a magyar és hellen nyelv szellemének. Hazánk tudományi elszigeteltsége a mint egyikfelől a nemzeti jellem hű megőrzésének, himporának kedvezni látszik, úgy másikfelől nem kevés hátránnyal jár. Annyi philologiai tudománnyal Szabó István nem bír, mennyivel birt a professor Voss. Tanulmányai sem oly terjedelműek, sem oly tartalmasok nem lehetnek, mint Vosséi. A mélyebben ható ítészettől nagyban, melyet Wolf Frigyes Ágost oly lángeszűséggel gyakorolt, mind Voss mind Szabó szerényen idegenkedők, inkább kegyesen hívők, mint élesen vizsgálók. Azonban mit Vossnak korában nemzete nem adhatott, Szabó István pedig készen talált, az a magyar nemzetnek hadias hősi jellege évezred óta és a mennyiséges nyelv.

Szabó István magyar Homerosát kellően ismertetni, legalább főbb érdemeit előtűntetni, kimutatni, mit és mennyit nyert és nyerhet a magyar irodalom és ennek olvasó közönsége ezen munka által, ez szintoly nagy és nehéz feladat, mint kijelelni a magyarítás netaláni hiányait s ajánlani eszközt és utat a munkának olyatén befejezésére, hogy lehessen róla mondani: Exegi monumentum aere perennius.

A szálkabírálgatás olyan könnyű dolog, mint a milyen hitvány.

— ubi plura nitent in carmine, non ego paucis

Offendar maculis, quas aut incuria fudit

Aut humana parum cavit natura ²⁾.

Tennivaló még lesz rajta. A szövegítészet eredményeit nem lehet mellőzni; a betoldott verseket vagy a szöveg alá kell szedetni, mint Bekker hellen kiadá-

²⁾ Horat. epist. ad Pisones 351—353.

sában, vagy legalább rekeszbe, mint a többi nyomatokban. Fäsi legújabb magyarázatainak nyomán a fordító némely helyeket másképp és jobban értend. Crusius kiadása jó, magyarázatgyűjteménye más, rostáltabb magyarázatok mellett használható, de magában, bármily terjedelmes és részletes, elégtelen.

A magyar nyelv, mint még fejlődő, több kisebbben kívül, leginkább négy nagyobb bányában keresi gazdagodása kincseit. Ezen bányák a régi nyelvemlékek, a tájszavak, eredeti irodalmi munkák és a jó fordítások. Régi iratlemlekében nyelvünk nem oly gazdag, mint például a német vagy francia, s az is, a mi van, nagyobbára bibliafordítás, de tanulságul ez is jó s ennyi is elég, ki használni tudja. Az áll, hogy a régi magyar nyelvemlékeket kevesebb pazarfénnyel és több ítészettel kellett volna kiadni. Talpra esett, szemem szedett tájszavak ³⁾ miért ne gazdagíthatnák a nyelvet? Okkal móddal! Vörösmartynak kincskeresői nem legjobb műve, de munkái a magyar nyelvnek legdúsabb kincsbányái, oly gazdagok, hogy a hangyaszorgalmu szótárírók sem birták eddig kiaknázni. Ki nem tudná, mennyit tett Petőfi abban, hogy a magyar irodalmat a franciás-, olaszos-, németeskedő ismusoktól, a kenet- és kendőzéstől elszoktassa s eltérítse? A fordítás eddig csak egyes kiválasztottaktól kezeltetett annyi öntudattal és avatottsággal, mennyi kíváncsoly magyar íróknál, kik a nemzeti szellem képviselőinek és az irodalom bajnokainak tiszteltetni óhajtanak. Pedig buzdító példa nem hiányzott. A nyelv plastikája néha kicsiny tárgyon is szemlélhető. Mint Székács az Anthologia egyes epigrammáin remekelt, úgy erényezett nagyban Szabó István az Odysseián és legújabban ez Iliason. A mi jót mondtak az értelmes németek Vossról, mind azt, ha hálátlanok és tudatlanok lenni nem akarunk, szívesen mondandjuk fordítónkról. Hálánk iránta és méltó pályatársai iránt ne legyen pusztá szó, hanem legyen tett: részvét, tanulmányozás s a kitől kitelik, lelkes versenyzés ⁴⁾. A hellenektől és romaiaktól nyelveiken kívül még más, nem kisebb nyomósságu, tanulnivalónk van, de nyelveik és nyelvünk alapos tudása leghamarább juttat hozzá.

Ez által nem csak irodalmunk fog gyarapodni, hanem nemzeti szellemünk országa is tágitatni és netaláni eddig parlagon hagyott pusztái népesítenni és műveltetni, mint történt vagy legalább történhetik Szabó Istvánnak Homerosa által. Az ember nem tudja, mit csodáljon inkább rajta, az egyes talpra esett kitételeket-e, vagy a szebbnél szebb, meglepőbbnél meglepőbb s mégis magyar mondatokat, a zengő folymért-e, hol kell, nyájasan ömlengőt, másutt zúgót, harsogót, dörgőt, vagy a Harmonia istennőtől uralt változatosságot. Kimondhatlanul kedves az egésznek magyar, becsületes orcája; az ember itt mindennapi szavakkal találkozik, de oly tiszteletre méltó úri körben, mintha a legérdekesebb személyekkel társalgana, platoni szerénységgel és mélységgel. *πᾶσιν ἐπίστατο μίλιχος εἶναι.*

³⁾ Mint p. o. Lisznyai Kálmánnak palóc dalaiban.

⁴⁾ A versenyezni akarók, mielőtt a küzdőterre lépnének, az olympiai athleták példáját követhetnék, kik a küzdelmekhez legalább tíz hónap hosszat készülének. Régibb kísérleteket mellőzve itt csak annyit legyen szabad mondanom, hogy p. o. Tacitus Germaniája és Agricolájának Czuczor és Szenczy általi magyarázása az illető tárgyszeret hiányos volta miatt sok részben tökéletlen. Ugy Shakespeare magyarázó Gervinusnak római munkáját ne hagyják ám olvasatlanul.

Nagy feladatát a fordító az Odysseiával, ezen régi, örökifjú hódállal kezdte. Helyesen-e?

Az Odysseia érdekességéről azt állítják, hogy az olvasónak alig van kedve a könyvet előbb letenni, mint végig olvasta; azt is mondják hogy befejezettebb, tervszerűbb mint az Ilias. Hogy csodászerűbb, kalandosabb, azt megengedjük; de cselekvény és nemzeti szellem tekintetéből az Ilias jóval magasabban áll. Ha tehát fordítónknak az volt szándéka, hogy az Odysseián készüljön, helyesen kezdte munkáját; ellenben ha attól kellett volna tartania, hogy ereje ellankad, tanácsosabb vala az Iliasszal kezdeni. Ernyedés azonban sehol sem vehető észre; azon Rückert-Platenféle gondos simaság és esinosság, melyet az Odysseia versein bámulunk, az Iliasban itt ott talán csak azért hiányzik, hogy az erélyes, fesztelen és természetes eredetit még e részben is, a menyire lehet, megközelítse. Ismertetésül ide nyomatunk néhány szakaszt, minden különös válogatás nélkül:

Az ajándékkal megtisztelt Nestor így köszöni meg Achilles szivességét:

Szálljon azért te reád bővében az isteni áldás:

Festői versekül épen nem roszak:

A suhogó szélnek sodrában enyelge serényök.

Dobogott pedig a szív

A diadalra sovárgókban, s kiki egyre riasztá

Délcegeit, melyek a lapon port verve repültek.

Teljesen úgy rémlett a jajvész, mintha tetőtől

Fogva tövig tűzben lángolván égne le Troja.

A csata majd ide majd ismét odá fel s lecsapongott.

Nyarga lovak dobogása hatott távolra fülembe.

Hektor Troja hadára legott harsogva parancsolt.

Troja csatári előnyomulának, elől maga Hektor.

Mint mikor a Zeustől eredett víz torkolatának

Nedvibe ütközik a halas árázón és belebömböl

A fok, ökredeztvén kifelé a tengeri tajték:

Akkora volt a trojai faj riadalma; de álltak

A danaok Patroklosnál, elfedve rezélyes

Vérttel egyelműleg hulláját.

Közelite — Achilles,

Képében valamint sisakingós, háborus Ares,

Jobb vállon villogtatván a Pelion ormi

Rettenetes kőröst: tetemén körül úgy ragyogának

Fegyveri, mint lobogó tűzláng vagy keltekor a nap.

Igy szólóra szállt az enyészet gyász takarója,

Lelke pedig kiszakadva vitéz teteméből aláment

Allag ölébe, siratva magát és élete kincsét.

Önmaga porba terült, leomolván nagyszerűn a nagy

Férfi haját kezivel szagatvást éktelenítvén.

Az engesztelődött Achilles szavai:

Vesszen a visszavonás isten s embertül örökre,
S a harag is, mely akármilyen okost boszuságra taszíthat,
Mely csepegő méznél édesben emelkedik a szív
Rejtekekben, valamint fölemelkedik a toluló füst.

Aiakides paripái pedig külön a csatatértől
Sírának, mihelyest érezték a szekeresnek
Emberölő Hektor keze által porba terültét.
Bár pedig Automedon, Dióres bajnoki magva,
Mind suhogó ostorral igen csapdosta is őket,
Mind nógatta szeliden, avagy fenyegette szitokkal;
Mégsem akartak ők indulni sem uszka hajóhoz
A tengerre, sem a danaok jajos ütközetébe:

Ámde miként rendületlen holt férfi vagy asszony
Sírja felett helyt állni szokott emlékül az oszlop,
Úgy állottak ezek ragyogó szekerekbe fogottan,
Földre szegett fővel: forró könyek árja patakozott
Sírdogáló pilláik alúl a földre, szerettek

Jó kezelőjük után; mocsok ülte serénye virágát
Mindenikének, alábomlót a hámos igából.

Látva kesergőket szívből megszánta Kronion,
És megrázta fejét, és monda királyi magában:

„Ah nyavalyások, ugyan Peleüsnek mért is adánk mi
Földi halandónak titeket, halhatatlanul ifjak?
Tán hogy együtt nyomorogjatok a bajos emberi nemmel?
Mert sehol embernél nyomorúbb napalatti valóság
Nincs az egész földön pihegők és csuszdogalók közt!
Ámde ama gyönyörű kocsiban Priamos fia, Hektor,
Nem szekerez veletek, nem adok neki annyi hatalmat!
Vagy nem elég, hogy fegyvereit lerabolta s dicsekszik?
Néktek erőt adok én szívetek s gyors térdeitekbe,
Hogy kivigyétek eme viadalból Automedont is
A gályára: mivel huzamos dicset engedek addig
Troja szülöttének, míg evicke hajóhoz előront,
S a nap eláldozik és beköszöntnek az esti homályok.“

Szólt vala, és nagy erőt ihlett nyomon a paripákba.

S íme serényökről henye port a földre lerázván

Trojai s argosi nép középre repülve kocsiztak

Automedon rajtok, társáért néki busulván,

Úgy harcolt szekeren, mint héják a ludak ellen:

Merthogy igen könnyen kivonult a trojai zajból,

S könnyen visszaroht az ezernyi csatárokon ismét.

Ámde nem ölt embert, mikor őt heve úzni ragadta,

Mert lehetetlenség vala szent szekereben ülőnek

Nékie küzdeni és lovait zabolázni magának.
 Későn pillantotta meg őt bajtársa, vitézlő
 Alkimedon, kit is Aimonides Laërkes ur ágzott;
 S a koei háta megül szolt nemzetes Automedonhoz:
 „Hát neked, Automedon, ki uristen tett kebeledbe
 Ily botor ötletet és fosztott meg józan eszedtől
 Hogy csak egy és egyedül hadakozz a trojai nemzet
 Hőseivel, miután társad megöletve s Achilles
 Fegyvereit büszkén maga Hektor emelgeti vállán?”
 Szolt vala nemzetes Automedon neki erre viszontag:
 „Alkimedon, ki egyéb fogná valamennyi achív közt
 E paripákat akár megigázni akár igazítani,
 Mint maga Patroklos, helyes észben az istenek ikre,
 Míg élt? Hah, de ma őt az enyészet karjai zárják!
 Jersze azért te, s vegyed haladéktalan által az ostort
 És ragyogó gyepelőt; én meg verekedni leszálok!”

Az Odysseiából:

Szólván talpra szökött; válláról kapta, leölté
 A bíbor köntöst; leszegé válláról az éles
 Kardot: s a fejszéket elállította, egyetlen
 Hosszu gödört medrezve nekik; kisorozta szabályhoz,
 S földdel tömte körül. Amazok meglepve csudáltak,
 Milly ügyesen sorozá ki, holott nem látta maiglan.
 Most a küszöbhez hátrálván kísérti az ijt.
 Háromszor rándítá meg feligázni sováran,
 Háromszor kiszakadt erejéből karja, bizónak,
 Hogy felidegzi az iv húrját és a vason átló.
 És bizonyára fel is húzandta negyedszer; azonban
 Bajnok Odysseus intett és sürgetnie tiltá
 Itt ismét felemelve szavát deli Telemachos mond:
 „Oh hékám, ezután is erőtlén gyáva leszek már!
 Vagy fiatalka vagyok, még nem bizhatva kikötni
 Könnyeden emberrel, ki reám támadna esetleg.
 Rajta tehát hóslók, ti magamnál sokkal erősbek,
 Próbáljátok az ijt, hogy befejezzük a versenyt.”

Hogy ezen hősi versek mind oly elbájolón hangzanak, mint Virgiliuséi p. o. a Georgiconban, vagy annyi erőfeszítéssel és időpazarlással idomítottak, mint Wolf Ag. Fr. híres 100 műsora, azt állítani nem akarjuk, ha olvasóink megengedik, hogy magyar verseknek megjárják. Verselési szabadsággal Sz. I. gyérebben élt, mint Homeros; a használható, ódönt felélesztette, új és élő szóidomokat régiesen alakított. Rövid szótagokat ritkán használt hosszúk gyanánt, hosszúkat ellenben gyakran rövidített: csuszdogal, sirdogaló, itt ott némi keménységgel: testéhez. Hephaistos támogató szolgálói „arany és fiatalka leányok Voltak alakban ezek, helyes érzelműek, erősek, szózatások, műtudós elmével az istenek által. Hektor vívni akar Achilles-

szel“ hahogy a keze tűz is egészen, a keze hogyha tűz is. **é** ragos birtokrag helyett választékkal a többes i-t használja: Paris válogatott szépségibe büszke. „Olly könnyen szedegette serény két térdit Achilles.“ Néha a hangűrt is kísérlé oly helyen, hol kikerülhetne volna: tágkapuú (itt talán tágkapujú jobban érzékeltetné az iónságot). Achillest meghallá isteni anyja A tenger fenekén ülvéje az éltes atyánál. Véghangzóját kevés szó veti el: vajha ne adj' isten. Hangugratás és betevés gyakori: eskvő, ihok, ihász, házló koldús, kesergteti szivét; érkez**et**ével, fen**es**ég,öröng = örjöng; nevedék, alás = alvás és viszont löven**d**ék szálldosik oroszlán ellen. csendet hirdessetek elsőb. Digammaféle van ezekben: lábbeli sar**v**at, feny**v**árboc, száll nagy üvöltéssel sűrű dar**v**sereg a levegőben.

Mássalhangzók hogy a mértékbe illeszkedjenek, majd egyeztetnek: Némi kicsit mégis csilapult hát végre haragja. Apollon lelőtte Ephialtest és Otost, mielőtt kivirúla szakálok s befutá pelyhek zsengeje az ajkat; majd kettőztetnek: ahhova, inassa, honnosi.

A szók majd hosszabbodnak majd rövidülnek betűvel vagy szótaggal: Most feleidre könyörgök, uram, kik távolad élnek, Nődre s atyádra, ki kis cse-csemőül gyámola téged S fidra. — miglen, eleddig; mia e h. miatt. engesztő, vigasztó, tiszteles, ütték e h. ütötték, elmetszte, ránk megharagudt Zeus.

Lassú ötödik lábu hősi vers aránylag kevés van.

Egy szón két szomszéd sor többször osztozik: midőn Thetis kérni jön Hephaistost, hogy Achillesnek fegyvert készítsen, az égi karok tömegébe magoktól járó csuda látvány hárombok

Annyira készentek, miszerint csak az egy fülök ékes

Sége hiányzana meg, melyeket fel is ütni széget vert.

Az Achillessel inkább vívni mint veszekedni akaró Aineias ezt mondja:

Mindenikünk eleget szórhatna el a mocsok undok

Ságai bol, hogy száz evezős hadi gálya se bírná.

Perge az emberi nyelv, sokféle beszédei vannak.

A műsori szünetekre is volt gond.

A nyelvi gazdagítással Sz. I. úgy bánt, mint Columbus a tojással. Szóalakításai oly helyesek, könnyűk és talpra esettek, hogy akárki gondolhatná: Ezt én is tehettem volna. Vezérei voltak a gyöknyomozás és a hasonszabály. Érdemei e részben nagyok, oly nagyok, hogy nem mindennapi nyelvismeret kíváncsítik attól, ki egész voltokban akarja méltányolni. A közönségest választék által szentesítette, az újat oly tetszőn tudta előállítani s hogy úgy mondjam honfiusítani, hogy — kevés különnek kivételével — élni fog a nemzeti irodalomban. Majdnem minden beszéd-rész gazdagodott; minél erőteljesebb, annál inkább. Mint Homeros nyelvében, úgy fordítónk kezei alatt is még a holt is élni látszik, a különben ragozhatlan szócskák ragozhatók és képezékenyek.

Az egyszerű útból képezetett: elút, megút, beút, kiút, visszaút és még több útféle. Hogy vilma gyertyatartóul használtatott, az ellen hasztalanok a szájongások, a Vilmák is megengedik, ha megtudják, hogy a magyarító olyan ember, ki nem ismer félszet, kin nyelvelés épen nem fog, és ha másik felől számba veszik abbéli érdemét, hogy igen sok esinos takaros szót alkotott, például ha kedvök jön búsongani, ne mutassanak szomorú komor képet, mi aligha áll jól,

hanem szivedezzenek. A szivedezés olyan szívbeli szenvedés, mit az ember, és még inkább a némbér, mind a mellett hogy baj-okozta, szívesen szível. A tánc, táncos és tánchely jobb hangzatú magyar nevet kapott, mint a milyen csárda és csárdás. Milyent? Olvassák az Iliast az első énektől legalább a huszonnegyedikig, megfogják találni. A *Χάρις* delnő, a *Νόμφη* delinke. A szivélyes, gondos anyák Trojában is egész éjente virasztanak, ha kis fiaik betegek; míg daliás férjeik egész naponta a rózsásujjú hajnal kora támadatától estalkonyig étlen, míg beköszöntnek az éji homályok, csatáznak, hogy csak úgy szakad rólok az izza veríték. A tűz ott alatlan lánggal lobog, s a halas tengerben annyi a hal, hogy ellepik a rév minden zegzugait. Az emberség javában divik és díszlik, a sisakingós levente Hektor csak akkor kutyázza elleneit, ha oka van rá, különben tekintetesnek címezi, mind a mellett, hogy ő az országőrző honvéd. Penelope asszonyt hőslő uraságok, országos nádorok, legjava fejedelmek és más úri személyek hőslük és kéri arául tenger kincsesel és táméntalan kelengyével, úgy hogy az udvar vendéggel teledesteli. Mind erre csak néha kaccantja el magát a szelleműs

— mivel lelkét kitünőleg Athéne megáldá
Szép művek tudományában, jó és helyes észben
S ildomban; mineműt nem hallani voltnak azok közt
Sem, kik az ó korban fénylettek híres achiv nők,
Mint Tyro vala s Alkmene s szépfürtü Mykene;
Kinek eszélyben ugyan nem foghata Penelopéhez
Senkie.

És hímez, miveket remekelni tudalmasan „sok — erénnyel gazdag urának
Sírva utána, mivel legjobb volt a danaok közt a terves, elves, fortélyos, dúlvári Odysseus, kit a rázföldi Poseidon üld a tengeren annyira, hogy kénytelen úszka, evicke hajón „a mély okeanos túlszélire menni,

Hol kimmer népnek ködök és éjféli homályok Burkolták országát, s az allagba leszállni, hol Teiresiás jósol neki megutat, jobbában aranka jogarral azaz arany bottal. Tiszteles, kedves anyja árnyáról, ki ő miatti búban halt meg, többesben szól:

Én pedig ott vártam, míg jöttek édes anyámék,
És a vérből iván rám ismerének azonnal.

Mert Trojában és Troja alatt egy jó bajtárs is társaiméknak szólítatik, oly bensőséggel, mint a széplelkű Andromache:

Oh Hektor, te vagy édes atyám, te vagy édes anyám is
És testvér rokonom s éltemnek drága szerelme.
szavakban szíve s hazája hősét mindenének vallja.

Az allagban Odysseus

Sok bút vallva, mióta hajón kikövette Atridest
Széplovu Troja alá, megküzdni büszke hadával.
a különben legélen álló Agamemnon árnyával is találkozik s tudakozza őt

Mily esemény döntött a végtelen álmu halálba?

Mire az előadván Klytaimnestrának ármányát hozzá teszi:

Ennyire nincsen ebből és átkosb némbéri szívnél.

Végre Odysseus, kit Kirke és Kalypso istennők óhajtanak férjül,

Ámde az ő szívét soha sem bájolta szerelmök hanem

Honnáról kiszökő csak egyetlen füstgomot — óhajt

Láthatván meghalni.

Ennyire honja s szüléi fölött nincs semmi szerelmesb

Férfinak, bármely dúsgazdag házból idózzon

Más országokban, ha szüléit látnia tiltva!

A phaiakok gondolat sebességű hajóján szállítva

Felserkent ezalatt honnában s rája nem ismert

Rég tovaléte miatt . . . nem tudta.

Milly haza, melly nemzet, mi lakókkal híres ez ország.

Mert Athene elködözé, hogy ne ismerjen legott honára,

A mellynek van elég búzája, terem bora; folyvást

Járja dülőit eső s termékeny harmatok; áldott

Kecske s ökörtanya is; szebbnél szebb erdei; vígan

Csergedező patakok szelik évhosszanta keresztül.

A mint Athene Ithakának nevezi, felvidul hazája nevén

Nem szólván egyenest, hanem eltéregve beszélven,

Mindig fortélyos tervek szeretője balában.

Azután jámbor kondásával és levente fiával, — előbb mindenike, még Penelope előtt is sok valót és még több valótalanat összemesél, valószínű kendvén sokféle koholmányt — halálos boszút forral a hőslői ⁵⁾ fejekre.

De térjünk még egyszer vissza Troja alá. Hadriadó ⁶⁾ Diomedes har-sány vagy harsonya hangon serkenti csatárait röpke szavakkal, szárnyas vagy repülékeny igékkel lelkes erőt ihlven beléjük; a gyávát szútyongatja dorga beszéddel. A daliák vállait sárig vagyis sárga oroslán bőre fedi kacagányul, a föld alattok porhó és porhanyu, a hősök közt van sok jótékony, több kártékony, leg-több csudatékony. A fellegtorlasztó vagy felhőtoroló Zeus, ha verőfényt akar, a lég derűzű Boreas küldi elosztatni a borút. A hizodalmas bika főre a balga nézet, mire az ember azt mondaná, hogy nem ember gondolta, se fe. A vékonya lepelben hozzá jött ezüzlábu Thetisnek a bicegő, biccentő Hephaistos ven-dégeit adat elébe, azután tisztára törli szivacsos Izmos nyakszirtjét valamint a szórtanya mellett, hogy látogatóját illő tisztelettel fogadhassa.

A csorva-homokos Pylosnak legjava fejedelme, a messzedicső, jó-zanokos

Nestor a bájjakú, ékesszózatú vén

A kinek édesben folytak le beszédei méznél

lenne talán képes mérkőzni Szabó Istvánnal.

A magyar nyelvnek szemefénye az i g e. Ennek gazdagítása körül fordítónk a szent irásnak azon elvét követte, mely szerint a sokkal birónak még több adatik.

⁵⁾ A melléknevet fordítónk igen ügyesen tudta használni főnév helyett úgy, hogy ez által sok kifejezésben keménységnek vette elejét. Azt ugyan tudva tudjuk, hogy h a z á m istenei és hazai istenek valamint magyarok istene és magyar isten nem egy.

⁶⁾ Ez nem rosszabb jelző, mint Vörösmartynál harc ijedelme Dobó.

Nagyon sok idő kellene minden ebbeli érdemeit kiűntetni. S mely nyelvböngésznek figyelmét nem köti le annyira a sok gyönyörű gondolat és tett, hogy megfedkezék ügyelni a szép szóra?

Az íge kezelésénél emberül érti magát fordítónk szakában. Tiszteli mind a két nyelvnek szellemét. Némely kitétele első tekintetre hellenismosnak látszik, tovább vizsgálva látjuk, hogy magyaros fordulatnak is illik. Legtöbb jót itt is az analogia teremt, a többit a fordítónak leleményessége teremtette. Ki rá érne a Sz. I. használta minden fegyvernemű igesereg fölött gyakorlott vezéri szemmel szemlét tartani és a létszámról az érdekelteket hitelesen tudósítani, köszönetet érdemelne másokén kívül Czuczor szótáríró hontársunktól is, kinek ez által kezére cselekednék. De a dolog valóban nehéz; Homerosnak és Szabónak ugyan nem, mert ők a legnehezebbet p. o. a hajók és a daliák elősorolását a musára bizzák, ki mindentudó istennőül végig éneklí, s a tiszteletdíjt az énekelt tudhatlanért kegyelt költőjének engedi által. A programmirás sokkal újabb dolog, semhogy musája lehetne. Ezért minden tisztelettel kérjük a nyájas olvasót, engedje meg, hogy csak néhány szál igekatonát mutathassunk be neki — a harcnak kemény törvénye szerint — válogatás nélkül, az egész szép hadat úgy is maga szemlélheti, mihelyt akarja, még pedig helyt állva.

A benható ígék némelyeivel Szabó István Vörösmartynak nyomán úgy bánt, mint Caesar Galliában a tizedik legióval, t. i. felültette, huszárrá tette, áthatóvá. Az istennek megadják a fogadalmat, habár az nem állta imájokat. — A magyar ember eddig várva⁷⁾ várt arra, a mit kérve kért, olykor kötve, néha nem kötve is hitt, de ezentúl vágyva fog vágyni a jobbra, és ha teljesülend szíve óhajta, örülve örülend, a nélkül hogy másnak kárát örvidenéné; bízva bízni csak abban lesz hajlandó, mit tudva tud, a mit nem tud, az iránt tudakozza a tudalmast, mint a trojai hősök, kik viadalban erényzeni első, az ütközetet felocsítani, kifáradt bajtársaikat felüditni szívélylyel sietnek. A gyávát ott szóra teszik és veszik, csúfos csúfjára neki. Az ádáz, hadrontó Ares téltül azaz köröskörül vagdal, szúr, dúlfül és kaszabol, a bátort is addig üldi, mig átveri keresztüle a dárdát, és tagjait vagy térdit oldja. Az elesettnek hullájához többször tér vissza a csata mérge siralmas rettentőn, mig végre jó bajtársai felkarolva elviszik, máglyára fektetve elégetik, össze tomvadt hamvait eltemik vagy elsirolják, a sir felé pedig halmot domboznak. A mit tudnak, arról szerényen azt mondják, hogy sejték, azután sejdítik és ha sajditják, tudásuk bizonyos. A mit nem tudnak, de tudni szeretnének, arra azt mondják: Ha ezt sejdíteni hatnám! Az éhszomjas etten evett és ittan ivott, untalan unszolás nélkül. Perpatvar nincs nálok, legfeljebb kis törzsöngés, a csatától tovalét és távollét mia. Ha rosz hírt vól hazádból, gonoszul elhamvada kedved, mint Penelopénak, kit az isten tenger búval szeretett meg elannyira, hogy bánata mindig újra virágzik. Hephaistos mind a mellett hogy bénít és sántit, biccent és biceg, untalan dolgozna, hogy ne hiány-

⁷⁾ Minden újabb nyelv, mely a régiekkel mérközik, azt tapasztalta, hogy a hellen és latin nyelvnek némely sajátosságait különös szerencsével szakasztott másban képes elénk állítani. Mely nyelv tudná Krisztusnak ezen szavait jobban fordítani a magyarnál: *Ἐπειθύμια ἐπειθύμιστα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν* Luk. ev. 22, 15. vagy ezt: *χαρῶν χαίρει?*

z a na drága kösöntyü. Sas előtt nem rejel a nyúl, Priamos király és Idaios híresz nem rejlek Kronidest, midőn Achilleshez mentek Hektornak harmatgyöngéd enyész tetemet kiváltandók. De itt eszünkbe jut, talán kissé későn, hogy ἀμείνω δ' αἴσιμα πάντα legjobb mindenben, tehát a fordító érdemeinek elősorolásában is az ok-mó d. Teljest úgy sem ígértünk. Fejezzük hát be, hozzá adván még egy két szivélyes szót csak amúgy Isokrates-Szabóféle simaság nélkül. A magyar írók, fordítók, s a tanulékony olvasó közönség nagy haszonnal, s bizvást ígérhetem, gyönyörrel is fogják olvasni. A tanuló ifjuság azon részének, mely képes vagy köteles a régi írók műveit eredetiben érteni, a fordításokat még szünnapra olvasmányul is csak föltétesen ajánlhatom, azon föltétel alatt, ne olvassák előbb, mint az illető író eredetiben nyelvtanilag alaposan értik. Az Iliasnak egy éneke suo Marte, azaz nyelvtani és szótári fáradsággal megértve többet ér 10-nél fordításnak használása mellett. Más célnál is nagy a különbség igaz vagy nem egyenes úton jutott-e az ember hozzá; a régi nyelvek tanulásánál a mikép majdnem oly nyomos, mint a mi és mennyi. Mert ezekkel nem csak az elmét szándék fejleszteni, hanem a szívet is, a férfias jellemet. Jellemképezés végett olvassuk Thukydidest, Tacitust, Demosthenest, Cicerót és leginkább Homerost, ki által a hellenek azok lettek a mik. Igazak Dio Chrysostomosnak szavai róla: Ὅμηρος δὲ καὶ πρῶτος καὶ μέσος καὶ ὕστατος παντὶ παιδὶ καὶ ἀνδρὶ καὶ γέροντι. A hellen irodalom fő díszét, a drámát, Aischylos vallomása szerint szinte neki köszönhetni. Platon (Theait. 25.) szerint ő a szomorujátéknak feje, tanítója és vezére. Méltán; mert a szinpadra szintúgy, mint az élet pályamezejére cselekvő jellemek kellenek és hol lehetne férfiasabb szépségűeket találni, mint Homerosnál? A gyermekien kegyeletos, bátran vállalkozó, nemesen szerény Telemachos nem példánya olyan ifjúnak, kin örülhet a legnemesebb atyai és anyai szív? És Diomedes, ezen méltóságos nagyszerűség, hősi erőinek egyensúlyában és szerénységével, mely ifjút ne lelkesítene, ki egykor tette serény férfiúvá akar érni? Achilles, a legszebb legbátrabb dalia, a legsikerültebb eszmény, mit valaha költői lángész a természet után alkotott. Ő szónok és hős, ő, a legdicsőbb, énekkel magasztalja az előtte élt férfiak tetteit! Mily fiu ősz atyja és istennő anyja iránt, mily bajtárs Patroklosa iránt! Zeushez fő imája: hogy a szelid, nyájas Patroklos hős szívet úgy bátorítsa, hogy még Hektor is, a daliák legrettentőbbike, csodálhassa harci tetteit.

Oly megható családi képet, annyi tett- és szíverényt hol találunk, mint az Ilias hatodik énekének 394—496 soraiban, Hektor a hősies honszeretet, a család- atyai gyöngédség eszménye, kinek életelve ἀμύνεσθαι περὶ πατρός védve atyjának és saját nagy dicsőségét, azt kéri szíve imájában az istenektől, hogy fia Astyanax kitünjék egykor a honfiak közt hősiségben, hogy azt mondhassák róla: ez atyjánál sokkal derekabb, s örülhessen szívében anyja. Mi jobbat kívánhatnánk mi is jó- atyú lelkes ifjainknak annál, hogy rólok is méltán elmondhassák πατρός γ' ὄδῃ πολλὸν ἀμείνων?